

Любов Корнійчук

ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АРКАДІЯ ЖУКОВСЬКОГО В УКРАЇНСЬКОМУ СТУДЕНТСЬКОМУ ТОВАРИСТВІ «ЗАРЕВО»

У статті характеризується комплекс джерел, що стосуються діяльності відомого українського історика Аркадія Жуковського в Українському студентському товаристві «Зарево». Автором зроблено спробу здійснити їх аналіз та класифікацію, а також встановити їх інформативні можливості.

Ключові слова: біоісторіографія, джерело, Українське студентське товариство «Зарево», звіт, протокол.

В статье характеризуется комплекс источников, которые касаются деятельности известного украинского историка Аркадия Жуковского в Украинском студенческом обществе «Зарево». Автором сделана попытка осуществить их анализ и классификацию, а также установить их информативные возможности.

Ключевые слова: биоисториография, источник, Украинское студенческое общество «Зарево», отчет, протокол.

The complex of sources, which are characterized in the article, concerns the activity of the famous Ukrainian historian Arkadiy Zhukovsky in the Ukrainian students' organization «Zarevo». An author made an attempt to analyse and made classification of the sources and also set informing possibilities.

Key words: biohistoriography, source, Ukrainian students' organization «Zarevo», report, protocol.

На даному етапі розвитку української історичної науки провідне місце займає вивчення діяльності істориків, що репрезентують українську історичну науку в діаспорі. Зокрема, до таких вчених належить колишній голова Наукового товариства імені Шевченка в Європі, іноземний член НАН України, дійсний член Української вільної академії наук у США професор Аркадій Іларіонович Жуковський, який відомий своїми дослідженнями в галузі історії церкви, історії України, історіографії. Слід зауважити, що особливе значення при дослідженні життєвого шляху діячів історичної науки має

висвітлення чинників, що впливали на їх формування як істориків, сприяли вибору вивчення певної дослідницької проблематики тощо. В науковій біографії Аркадія Жуковського, особливе місце займає його діяльність в Українському студентському товаристві «Зарево», оскільки тут він отримав навички організатора і координатора праці окремого підрозділу Товариства, а також почав займатись видавничою діяльністю. Українське студентське товариство «Зарево» виникло в 1949 р. і його метою було налагодження співпраці з визначними українськими науковцями і з їхньою допомогою розпочати праці у студійних комісіях Товариства [22, с. 22]. Варто зазначити, що в повоєнний період за кордоном український націоналістичний рух об'єднував представників ОУН (б), ОУН (м) та ОУН (з). Члени «Зарева» перебували під впливом мельниківської ОУН і відповідно вибудовували основні напрямки своєї діяльності [43, с. 710]. Установчі збори «Зарева» відбулись 20-21 травня 1949 р. у Мюнхені з ініціативи таких студентських організацій як Українське студентське товариство національного солідаризму «Січ» (Мюнхен), а також однойменних товариств з Регенсбургу, Грацу, Ерлангену та представників з Аугсбургу і Франкфурту [20, арк. 4]. Досліджуючи цей етап життя та діяльності вченого, ми залучаємо достатньо широке коло джерел, які можна відповідним чином класифікувати, виходячи із особливостей біоісторіографічних досліджень та їх джерельної бази.

Серед публікацій, що стосуються життєвого шляху та наукової діяльності А. Жуковського – статті Д. Яремчука [42], Б. Червака [40], В. Наулка [38], А. Атаманенко та Л. Винара [23], Ю. Макара та О. Добржанського [37]. Однак характеристика джерел, які висвітлюють діяльність вченого в «Зареві», вперше стає об'єктом окремого дослідження. Відтак, на нашу думку, існує необхідність комплексного аналізу джерел до діяльності Аркадія Іларіоновича в названому Товаристві, а також встановлення їх інформативних можливостей.

У біоісторіографічному дослідженні традиційно виділяють письмові, усні, речові джерела, а також кіно-, фоно- та фотодокументи [21, с. 30]. Письмові, в свою чергу, поділяються на джерела, що пов'язані з особою історика і джерела, в яких відображається загальноісторичне тло доби, в якій жив і творив історик. Джерела, що пов'язані з особою історика, поділяють на наративні та документальні. Наративні діляться на такі складові: біобібліографічні довідники і продовжувані видання, що друкують бібліографію вчених, наукові праці історика, а також літературні і публіцистичні твори, матеріали наукових конференцій та семінарів в періодиці та неперіодичних ви-

даннях, матеріали про археографічну діяльність вченого, наукові та науково-популярні видання, в яких дослідник виступає в якості редактора, некрологи, джерела особистого походження (спогади, автобіографії, епістолярії, щоденники), неопублікована спадщина вченого. Документальні джерела поділяються на матеріали державних і недержавних установ, в яких працював історик та документи державних органів, що керували або контролювали діяльність цих установ [41, с. 36-37].

Джерела до вивчення діяльності А. Жуковського в Українському студентському товаристві «Зарево» – це комплекс неопублікованих та опублікованих документів. Значний масив неопублікованих джерел зберігається в архівах Бібліотеки ім. О. Ольжича та Інституту дослідження української діаспори Національного університету «Острозька академія».

Коли мова йде про першу групу джерел, що пов'язані з особою А. Жуковського, то перш за все необхідно виділити праці вченого у друкованих виданнях Товариства, зокрема, у «Розбудові держави», «Листку дружби» та «Зарево. Бюлетень». Варто зазначити, що «Розбудова держави» – це бюлетень Товариства, а «Листок дружби» – інформаційний орган для членів «Зарева», видання яких розпочалось відповідно до рішення його третього з'їзду, що відбувся 30 червня – 1 липня 1951 р. [39, с. 6]. Перше число «Розбудови держави» з'явилося восени 1951 р. за редакцією Марка Антоновича як продовження видання «Зарево. Бюлетень». У вступній статті головним завданням Товариства визначено розробку проблематики, що пов'язана з «розбудовою держави в найширшому розумінні цього слова» [24, с. 1]. Журнал «Розбудова держави» структурно поділявся на такі рубрики: «З праць комісій», «До проблематики праць комісій», «З книжок і журналів», «З діяльності Зарева», «Документи», «Надіслане до редакції», «З нашого мавзолею», «Подяка», «Дискусійна комісія». Часопис інформував не лише про роботу Товариства, а й містив статті його членів різноманітної тематики. Зокрема, як керівник комісії «Державного планування і відбудови України» Аркадій Жуковський опублікував статті «Відбудова України» [26], «До проблеми націоналістичної державної системи» [28], «За ясність у основних справах» [29], «До питання державного планування» [27], «Проблеми відбудови України» [34; 33], а також «Розбудова держави» [36].

Стаття «Відбудова України» є поясненням до плану праці комісії «Державного планування і відбудови України». В ній подано основні напрямки відбудови держави після здобуття незалежності, зо-

крема, було передбачено заснування міністерства відбудови як інституції, що керувала б процесом планування і розбудови [26, с. 3]. Важливим для автора було також питання вибору методу відбудови, як можливі варіанти розглянуто стандартизацію та індивідуальне планування, при цьому пріоритет надавався останньому. До питання відбудови держави Аркадій Іларіонович повертався і в інших статтях, зокрема, висвітленню цього питання присвячені статті «Проблеми відбудови України» та «Проблеми відбудови України (закінчення)». Дослідник виділяє основні принципи відбудови: вона повинна включатись в загальний розвиток країни, необхідний поділ завдань між центральними і місцевими установами, на початковому етапі перевага належить житловому будівництву та відновленню соціальних інституцій, потрібно скористатись міжнародною допомогою, а також, приступаючи до відбудови, слід враховувати людський фактор [34, с. 3]. На думку автора, відбудовуючи державу, необхідно враховувати такі аспекти як моральний, соціальний, економічний, технічний та геополітичний [34, с. 4]. Однією з найскладніших проблем при цьому є організація відбудови, яка вимагає детального планування, а також послідовна і чітка реалізація плану. Розглянувши основні галузі, що потребують модернізаційних перетворень і їх стан на тогочасному етапі, Аркадій Іларіонович прийшов до висновку, що така розбудова можлива, але лише в суверенній державі [33, с. 12]. Варто зазначити, що плани автора можуть здатись дещо ідеалістичними, однак їх слід вважати спробою тогочасного студентства, що опинилось за межами Батьківщини, долучитись до її життя в будь-якій формі. Для Аркадія Жуковського визначення планів майбутньої відбудови України було запорукою успіху на шляху до досягнення країною суверенітету. Як визначив сам дослідник, його завданням було заохочення інших небайдужих до долі нашої країни людей визначити шляхи її відбудови [33, с. 13].

Питанню відбудови Аркадій Іларіонович присвятив також статтю «До питання державного планування», в якій як головне завдання економічних планів визначив «вміле пристосування виробництва до суспільних потреб» [27, с. 21]. Розглядаючи питання ставлення держави до народного господарства, автор проаналізував праці теоретиків українського націоналізму М. Сціборського «Націократія» та П. Боярського «Національний солідаризм» і прийшов до висновку, що втручання держави в економіку вони вважали необхідним засобом для відбудови економічного життя, а відтак закономірним є державне планування [27, с. 24]. Детальний аналіз вище названих праць

дослідник подав у статті «До проблеми націоналістичної державної системи». Слід вказати на той факт, що в повній назві Товариства «Зарево» використане поняття «національний солідаризм» з однойменної праці П. Боярського, пояснення якого подає А. Жуковський. Зокрема, він говорить про те, що народ за законом поділу праці поділяється на стани, а вони на фахи і необхідно їх пов'язати в єдину органічну цілісну систему, що можливо завдяки утворенню фахово-станових організацій, співпраця яких і становить поняття «національний солідаризм» [28, с. 3].

Окрім аналізу праць та подання загальної характеристики націоналістичної державної системи Аркадій Жуковський подає власне бачення майбутнього устрою Української держави. Його можна звести до наступних моментів: для стримування зовнішньополітичного тиску необхідна сильна влада; нейтралізувати ворожі існуванню незалежної держави елементи зможе лише авторитарна влада; необхідне встановлення унітарної і централізованої державної системи; на чолі держави повинен стояти Президент Української Республіки, обраний загальними виборами, він концентруватиме виконавчу і законодавчу владу; функції виконавчого органу виконуватимуть міністри, обрані главою держави; законодавча влада складатиметься з двох палат – Національної асамблеї та Корпоративної палати; встановлення незалежного судочинства; централізація адміністрації; радниками Президента будуть голови асамблеї, Корпоративної палати, Головної палати юстиції, Державного банку, Найвищої наукової інституції, а також голови українських церков [28, с. 5]. Відповідно «покращення державницького вишколу українських кадрів» [28, с. 6] повинно сприяти майбутній розбудові української держави і є одним із головних завдань «Зарева».

Єдиним шляхом досягнення самостійності А. Жуковський вважав українську національну революцію, теоретичне обґрунтування основних рис якої подав у статті «За ясність у основних справах. Константи революції». Дослідник зазначав, що революція встановлює зміни «глибокого й різкого порядку» і відповідно пов'язана з «силою і проливанням крові» [29, с. 14-15]. На його думку, революції супроводжуються змінами політичної верхівки та еліти в цілому і відбуваються завдяки залученню широких народних мас, що прагнуть втілити революційний ідеал [29, с. 15]. А. Жуковський виділяє два типи революціонерів: перший, що бажає лише нищити владні інституції і другий, який прагне не лише руйнувати, але й будувати нове на зміну старому. На думку автора, лише прагнення збу-

дувати нове дає моральну підставу для революціонерів руйнувати [29, с. 16], відповідно необхідний план побудови нового.

Отже, як бачимо Аркадій Іларіонович пов'язував проблеми відбудови незалежної України з проведенням революційних змін, шляхом встановлення нової системи державного управління, а також обґрунтовував необхідність державного планування майбутніх змін. Всі названі статті є лише спробою постановки питання відбудови України і за задумом автора мали б викликати живий інтерес серед фахівців різних сфер, які б своєю чергою сприяли відтворенню цілісної картини ефективного розвитку всіх сфер життя майбутньої Української держави. Ці статті є достатньо інформативними джерелами, які розкривають погляди вченого, дозволяють зрозуміти його позицію щодо розбудови України.

Інший друкований орган «Зарева» – «Листок дружби» переважно містив звіти з діяльності Товариства, що були підготовлені його членами, а також плани майбутньої діяльності. На сторінках цього видання опублікована робота А. Жуковського «Новий шлях (дискусійна стаття)» [32]. Матеріали статті розкривають основні здобутки і труднощі в діяльності Товариства, а також дозволяють прослідкувати роль А. Жуковського в налагодженні його ефективного функціонування. Зокрема, дізнаємось, що з метою налагодження якісної роботи Товариства і координації комісій 20 лютого 1951 р. А. Жуковський як координатор комісій «Зарева» (з грудня 1950 р.) звернувся до їх керівників з проханням щоквартально надсилати звіти, в яких подавати інформацію про кількісний склад комісії, про видавничу діяльність, виступи членів, а також подавати план праці на наступний квартал разом із заувагами, пропозиціями тощо [31, с. 4]. Також Аркадій Іларіонович виступив із закликом до керівників комісій налагоджувати видавничу діяльність (кожна комісія мала видавати збірники праць своїх членів) та збирати бібліотеки з відповідного напрямку. Тобто, як бачимо, основна увага вченого була сконцентрована на організаційній роботі «Зарева». Аркадій Іларіонович подав на розгляд комісіям план майбутнього перетворення Товариства. Зокрема, він запропонував комісіям перейти від суто ідеологічної роботи до практично-державницької, тобто направленої на підготовку кваліфікованих державницьких кадрів для майбутньої незалежної України. Вчений вважав, що роботу комісій необхідно спрямувати відповідно до основних напрямків державної політики і утворити наступні комісії: внутрішніх справ, міжнародних справ, військову, відбудови України, культури, освіти і виховання, юстиції, здоров'я, фінансів, промислу, сільського господарства,

торгівлі, комунікації, мореплавства, інформативно-пропагандистську [32, с. 37-38]. На перспективах майбутньої діяльності Товариства зосередив увагу вчений і у статті «Розбудова держави» у виданні «Зарево. Бюлетень». Зокрема, пріоритетним напрямком діяльності «Зарева» визначено теоретичне обґрунтування принципів розбудови держави та співпраця з націоналістичним рухом [36, с. 4].

Проте не всі праці Аркадія Жуковського були опубліковані. В архіві Бібліотеки ім. О. Ольжича зберігається неопублікований нарис вченого «Європейський університетський центр в Нансі» [2, арк. 4]. У цій статті, розмірковуючи над перспективами розвитку «Зарева», Аркадій Іларіонович порівнював його діяльність з працею Європейського університетського центру в Нансі (Франція), що був заснований наприкінці 1950 р. з метою координації праці дослідників історії країн Європи [2, арк. 1]. На думку вченого, методика праці обох товариств була близькою, оскільки при «Зареві» працювали комісії, а Європейський університетський центр мав відділи: культури, демографічних, санітарних і соціальних студій, економічних наук, політичних наук та мовознавчих студій [2, арк. 1]. Відповідно можливою була співпраця товариств чи хоча б запозичення комісіями досвіду роботи у відділів Європейського університетського центру. Відтак дану статтю фактично можна вважати викладом перспектив діяльності «Зарева» в напрямку налагодження співробітництва із закордонними установами.

Отже, в цілому праці вченого є цінними інформативними джерелами, що розкривають його бачення перспектив та результатів діяльності «Зарева», а також висвітлюють його погляди на майбутню розбудову нашої незалежної держави.

Окремий комплекс джерел, що пов'язані з особою історика, складають наративні джерела. Відомості про працю вченого в Українському студентському товаристві «Зарево» наявні в епістоляріях (переважно ділова кореспонденція А. Жуковського і його колег), а також в спогадах одного з членів «Зарева» Богдана Винара [20]. Листування в даному випадку є особливо цінним, оскільки всі ідеї стосовно розбудови Товариства та головні проблеми і перспективи його організаційних заходів обговорювались в листах, що було пов'язано з розселенням членів Товариства по різних країнах Європи.

Оскільки праця Товариства велась у фахових комісіях, то одним із завдань керівників комісій стала організація нових представництв «Зарева» і постійне інформування його Проводу про культурні, наукові та політичні здобутки членів комісій, а також підготовка плану пра-

ці своєї комісії і публікація його в бюлетені [3, арк. 1]. Кожен з членів Товариства мав підтримувати контакти з керівником тієї чи іншої комісії і надсилати свої статті, досліді, інформації, які входили до напрямку її діяльності [7, арк. 1]. Так як Аркадій Іларіонович був керівником однієї з комісій, то до його завдань входила організація представництва Товариства у країнах Європи. З цією метою він налагоджував контакти з українцями в цих країнах і неодноразово в листах просив окремих осіб очолити такі представництва. Зокрема, листи до Д. Маслія в Мадрид [8], В. Федорончука в Рим [9], А. Костюка в Кіркбі [10], М. Шебеца в Рочдейл [11], О. Турка в Дублін [12], В. Хомяка в Чорлей [13], В. Смереки в Брадтфорд [14], І. Тофана в Іпсвіч [15] містять подібні пропозиції, а також інформацію про названі вище обов'язки керівників комісій. Отже, перелічена група листів в основному концентрує інформацію про організацію представництв «Зарева» і налагодження ефективної роботи комісій Товариства. Про проведену роботу в цьому напрямку Аркадій Іларіонович подав інформацію у «Звіті з діяльності Європейського представництва «Зарева» [3]. Варто зазначити, що представництво «Зарева» в Західній Європі офіційно почало діяти з початку 1951 р. і об'єднувало представництва Великобританії на чолі з Г. Блакитним, Бельгії – М. Антохівом, Італії – В. Федорончуком, Іспанії – Д. Маслієм, Австрії – О. Накловичем, Німеччині – П. Дорожинським, Франції – А. Жуковським [35, с. 24-25].

Можна виокремити ще одну групу листів, які стосуються ідеологічної роботи «Зарева», обґрунтування його основних завдань та планів організації і проведення конференцій з вшанування пам'яті С. Петлюри, А. Мельника, О. Ольжича та ін., а також обговорення внутрішньої структури та основних завдань Товариства. Зокрема, в даному випадку слід згадати про листи до М. Антоновича [16; 17], а також до Президії конференції націоналістичної молоді [18] і Президії першого краєвого з'їзду «Зарева» в Клівленді [19]. В цілому в листуванні відображаються різні напрямки діяльності А. Жуковського як організатора видавничих та науково-організаційних проектів, зафіксовано найважливіші заходи, що проводило Українське студентське товариство «Зарево». Завдяки листуванню також можна простежити хронологію проведення конференцій та з'їздів Товариства, визначити роль Аркадія Іларіоновича у здійсненні таких заходів. З листів дізнаємось і про труднощі в діяльності «Зарева», про нереалізовані проекти, про взаємовідносини між його членами та їхні погляди на перспективи організації.

Особливе значення в біоісторіографічних дослідженнях мають спогади про вченого його сучасників, колег, співробітників, студен-

тів, а також його автобіографічні статті. При розгляді джерел про діяльність А. Жуковського в «Зареві» увагу привертають спогади одного з членів Товариства відомого науковця Б. Винара [20]. Вони є унікальним і досить цікавим та змістовним джерелом, оскільки включають як загальну характеристику діяльності Товариства та інформацію про проведені заходи, так і характеристику праці окремих його членів і, зокрема, Аркадія Жуковського. Так, характеризуючи діяльність Аркадія Іларіоновича, автор спогадів зазначав, що «Зарево» стало початком інтелектуального зростання історика, «він виріс у Зареві і без Зарева мабуть не мав би тих громадських і наукових заслуг» [20, арк. 72]. Варто зазначити, що Б. Винар досить неоднозначно оцінював діяльність Товариства, оскільки вважав погляди багатьох його членів надто ідеалістичними, хоча з іншого боку діяльність «Зарева» сприяла консолідації національно свідомої української молоді. Однак попри те, що спогади містять багато цінного фактичного матеріалу і дозволяють прослідкувати діяльність Товариства крізь призму бачення одного з найактивніших його членів, все ж не потрібно забувати, що вони є досить суб'єктивним джерелом, оскільки відносяться до джерел особистого походження і являють собою свідчення сучасників чи очевидців певних подій, що були створені на основі їх власних вражень. Лише за умови критичного підходу до спогадів можна відтворити цілісну картину тієї чи іншої події, а з точки зору написання біографії важливо прослідкувати ставлення мемуариста до певних подій та сучасників.

Серед документальних джерел велику цінність мають матеріали діловодства «Зарева». Зокрема, в архіві Бібліотеки ім. О. Ольжича зберігаються документи, вивчивши які, можна дослідити основні аспекти діяльності А. Жуковського в Товаристві. Так, наприклад, тут зберігається заява-анкета вченого [4], яку він заповнив при вступі до «Зарева». Вона містить цінні відомості до біографії науковця, дозволяє визначити коло його зацікавлень на початковому етапі наукової кар'єри. Важливими документальними джерелами є протоколи з'їздів і засідань «Зарева», що теж зберігаються в названому архіві, та звіти і звернення, які публікувались у вже згаданих виданнях Товариства – «Розбудова держави» та «Листок дружби». Зокрема, Протокол першого річного з'їзду Європейського представництва «Зарева», що відбувся в Мюнхені 1-2 вересня 1951 р. [5] та Протокол з основоположного з'їзду Об'єднання української студіюючої молоді національного солідаризму «Зарево» на терені Великої Британії (17 серпня 1952 р. в м. Олдгамі) [6] розкривають основні аспекти орга-

нізаційної роботи Товариства, частково висвітлюють проблеми і перспективи діяльності. Більш докладна характеристика основних здобутків, проблем та перспектив, що поставали перед членами «Зарева», подана в звітах, які готували керівники комісій та представництв. Серед найбільш інформативних звітів, які дозволяють відтворити досить повну картину ролі Аркадія Жуковського в діяльності Товариства, назвемо наступні: «Звіт з діяльності комісій «Зарева» від 25 травня 1950 р. до 1 червня 1951 р.» [30], «Річний звіт з діяльності представництва «Зарева» на Західну Європу за час від 21 травня 1950 р. до 30 червня 1951 р.» [35], «Звіт провідника «Зарева» за час від 21 травня 1950 р. до 30 червня 1951 р.» [1], «Звіт організаційного референта проводу ОУСНС «Зарево» за час від 20 травня 1950 р. до 30 червня 1951 р.» [25], «Звіт Європейського представництва «Зарева» за 1953 р.» [3]. Зокрема, організаційні моменти можна з'ясувати, вивчивши звернення керівників комісій та провідників Товариства до його членів. Наприклад, звернення А. Жуковського під назвою «Комунікат. До відома керівникам комісій» [31] розкриває бачення ефективної організації діяльності комісій тощо. В цілому документальні джерела дають детальну інформацію про діяльність Аркадія Жуковського в Українському студентському товаристві «Зарево», певною мірою дозволяють перевірити факти, наведені в епістоляріях та спогадах.

Таким чином можна констатувати, що джерела про діяльність Аркадія Жуковського в Українському студентському товаристві «Зарево» є достатньо різноманітними та інформативними. До них належать опубліковані та неопубліковані праці вченого, наративні джерела (спогади, епістолярії) та документальні джерела (офіційні звернення, протоколи та звіти з діяльності Товариства). Кожен з видів джерел представлений значною кількістю опублікованих та неопублікованих документів, ґрунтовний аналіз який дозволяє розкрити роль та місце вченого в організації ефективної роботи Товариства, а також визначити його бачення майбутнього незалежної України. Можемо стверджувати, що джерельна база є репрезентативною для здійснення ґрунтовного і цілісного наукового дослідження діяльності відомого українського науковця Аркадія Іларіоновича Жуковського в «Зареві».

Джерела та література:

1. Антонович М. Звіт провідника «Зарева» від 21 травня 1950 р. до 30 червня 1951 р. / М. Антонович // Листок дружби. Інформаційний орган ОУСТНС «Зарево». — 1951. — Ч. 7. — С. 10—14.

2. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Жуковський А. Європейський університетський центр в Нансі. — 2 арк.

3. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Документи. — Звіт Європейського Представництва «Зарева» за 1953 р. — 1 арк.

4. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Документи. — Заява до «Зарева» в Парижі. — 2 арк.

5. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Документи. — Протокол Першого річного з'їзду Європейського представництва «Зарева», що відбувся в Мюнхені в днях 1-2 вересня 1951 р. — 6 арк.

6. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Документи. — Протокол з основоположного з'їзду ОУСТНС «Зарево» на терені Великої Британії (17 серпня 1952 р. в м. Олдгамі). — 3 арк.

7. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Листування. — Лист А. Жуковського до М. Антоновича від 10 березня 1951 р. — 2 арк.

8. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Листування. — Лист А. Жуковського до Д. Маслія від 25 березня 1951 р. — 1 арк.

9. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Листування. — Лист А. Жуковського до В. Федорончука від 25 березня 1951 р. — 1 арк.

10. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Листування. — Лист А. Жуковського до А. Костюка від 30 квітня 1951 р. — 1 арк.

11. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Листування. — Лист А. Жуковського до М. Шебеця від 30 квітня 1951 р. — 1 арк.

12. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Листування. — Лист А. Жуковського до О. Турка від 30 квітня 1951 р. — 1 арк.

13. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Листування. — Лист А. Жуковського до В. Хом'яка від 30 квітня 1951 р. — 1 арк.

14. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Листування. — Лист А. Жуковського до В. Смереки від 30 квітня 1951 р. — 2 арк.

15. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Листування. — Лист А. Жуковського до І. Тофана від 30 квітня 1951 р. — 1 арк.

16. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Листування. — Лист А. Жуковського до М. Антоновича від 10 березня 1951 р. — 2 арк.

17. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Листування. — Лист А. Жуковського до М. Антоновича від 16 березня 1951 р. — 2 арк.

18. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Листування. — Лист А. Жуковського до Президії Конференції націоналістичної молоді в Клівленді від 17 квітня 1953 р. — 1 арк.

19. Архів Бібліотеки ім. О. Ольжича. — Ф. «Зарево». — Спр. Листування. — Лист А. Жуковського до Президії першого краевого з'їзду «Зарева» в Клівленді. — 1 арк.

20. Архів Інституту досліджень української діаспори Національного університету «Острозька академія». — Ф. «Зарево». — Винар Б. Зарево і «Розбудова держави». Спомини. — 75 арк.

21. Атаманенко А. Методологічні засади біоісторіографічних досліджень / А. Атаманенко // Наукові записки Університету «Острозька академія». — Острогож, 1998. — Т. 1. — С. 28—35.

22. Винар Б. Декілька критичних зауваг до діяльності Зарева / Б. Винар // Розбудова держави. Бюлетень «Зарева». — 1953. — Ч. 3 (11). — С. 22—25.

23. Винар Л. Академік Аркадій Жуковський: історик і енциклопедист / Л. Винар, А. Атаманенко // Український історик. — 2003. — № 1—5 (156—160). — С. 397—408.

24. Від редакції // Розбудова держави. Бюлетень «Зарева». — 1951. — Ч. 1 (4). — С. 1.

25. Дорожинський П. Звіт організаційного референта проводу ОУСНС «Зарево» за час від 20 травня 1950 р. до 30 червня 1951 р. / П. Дорожинський // Листок дружби. Інформаційний орган ОУСНС «Зарево». — 1951. — Ч. 7. — С. 20—23.

26. Жуковський А. Відбудова України / А. Жуковський // Розбудова держави. Бюлетень «Зарева». — Ч. 1 (4). — С. 2—4.

27. Жуковський А. До питання державного планування / А. Жуковський // Розбудова держави. Бюлетень «Зарева». — 1952. — Ч. 4 (8). — С. 19—23.

28. Жуковський А. До проблеми націоналістичної державної системи / А. Жуковський // Розбудова держави. Бюлетень «Зарева». — 1952. — Ч. 1 (5). — С. 1—6.

29. Жуковський А. За ясність у основних справах / А. Жуковський // Розбудова держави. Бюлетень «Зарева». — 1952. — Ч. 2—3 (6—7). — С. 14—16.

30. Жуковський А. Звіт з діяльності комісій «Зарева» від 25 травня 1950 р. до 1 червня 1951 р. / А. Жуковський // Листок

дружби. Інформаційний орган ОУСТНС «Зарево». — 1951. — Ч. 7. — С. 26—27.

31. Жуковський А. Комунікат. До відома керівникам комісій / А. Жуковський // Листок дружби. Інформаційний орган ОУСТНС «Зарево». — 1951. — Ч. 6. — С. 4.

32. Жуковський А. Новий шлях (дискусійна стаття) / А. Жуковський // Листок дружби. Інформаційний орган ОУСТНС «Зарево». — 1951. — Ч. 7. — С. 37—38.

33. Жуковський А. Проблеми відбудови України (закінчення) / А. Жуковський // Розбудова держави. Бюлетень «Зарева». — 1953. — Ч. 5 (9). — С. 1—6.

34. Жуковський А. Проблеми відбудови України / А. Жуковський // Розбудова держави. Бюлетень Зарева. — 1953. — Ч. 2 (10). — С. 7—13.

35. Жуковський А. Річний звіт з діяльності представництва «Зарева» на Західну Європу за час від 21 травня 1950 р. до 30 червня 1951 р. / А. Жуковський // Листок дружби. Інформаційний орган ОУСТНС «Зарево». — 1951. — Ч. 7. — С. 24—25.

36. Жуковський А. Розбудова держави / А. Жуковський // «Зарево». Бюлетень. — 1951. — Ч. 3. — С. 3—4.

37. Макар Ю. Патріярх українського буковинознавства / Ю. Макар, О. Добржанський // Український історик. — 1998. — № 1—4 (136—139). — С. 151—156.

38. Наулко В. До 80-річчя професора Аркадія Жуковського / В. Наулко // Український археографічний щорічник. — К. ; Нью-Йорк, 2002. — Вип. 7. — С. 7—10.

39. Третій з'їзд «Зарева» // Листок дружби. Інформаційний орган ОУСТНС «Зарево». — 1951. — Ч. 7. — С. 6—7.

40. Червак Б. Аркадій Жуковський — вчений і націоналіст / Б. Червак // Українське слово. — 1997. — 23 січня. — С. 5.

41. Яремчук В. Проблеми біографії історика як частини біоісторіографічних досліджень / В. Яремчук // Наукові записки Університету «Острозька академія». — Острог, 1997. — Т. 1. — С. 36—37.

42. Яремчук Д. 75-річчя проф. Аркадія Жуковського / Д. Яремчук // Український голос. — 1997. — 10 лютого. — С. 3.

43. Yurkevich M. Organization of Ukrainian nationalists / M. Yurkevich // Encyclopedia of Ukraine. — Toronto; Buffalo; London, 1993. — Vol. III. — P. 708—710.